

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Historie loutkového divadla Říše loutek

History of the puppet theater Říše loutek

Barbora Zezulová, DiS.

Vedoucí práce: PaedDr. Zdeňka Hanková, Ph.D.

Studijní program: Vychovatelství

Studijní obor: BC – VYCH

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Historie divadla Říše loutek potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4. 12. 2019

Děkuji PaedDr. Zdeňce Hankové, Ph.D., za trpělivé vedení práce, Mgr. Haně Zezulové, Ing. Janu Novákovi a členům souboru Říše loutek za spolupráci a ochotu při získávání informací o historii souboru.

ABSTRAKT

Tato práce se zabývá historií divadla Říše loutek, jeho vznikem a zařazením do historických souvislostí. Uvádí důležité zakladatelské osobnosti, informace o působišti divadla a o mezinárodních událostech s divadlem souvisejících. Popisuje také fungování souboru, skladbu členské základny a jeho organizační proměny. Závěrem zmiňuje zajímavosti ze života divadla.

Druhá část práce obsahuje text teoretický, o vztahu loutkového divadla a výchovy dětí a o tom, jak lze loutkové divadlo využít při práci s dětmi.

Zařazena je zde část empirická, která zahrnuje osobní zkušenost z praxe ve školní družině, ovlivněné loutkovým divadlem.

Cílem práce je shrnout historii divadla Říše loutek a poukázat na možnost využití principů loutkového divadla v praxi vychovatele.

KLÍČOVÁ SLOVA

Loutkové divadlo, Říše loutek, amatérský soubor, inscenace, scéna, scénář, loutka, divák, publikum.

ABSTRACT

This thesis analyses the history of the theatre “Rise Loutek”, including its foundation and historical circumstances. It describes the important founding members, provides information about the theatre’s location and about international events related to the theatre. The thesis also describes the ensemble’s operation, the membership structure as well as its organisational evolution. The final section shares interesting stories from the history of the ensemble.

The second part of the thesis includes a theoretical description of the relationship between a puppet theatre in general and child education. It further analyses how puppet theatres can be used when working with children.

This section also includes an empirical section that includes personal experience from after school day-care influenced by puppet theatre.

Finally, the goal of the thesis is to summarize the history of „Rise Loutek“ and to present opportunities to leverage puppet theatre principals in an after school tutor’s everyday life.

KEYWORDS

Puppet theater, Realm of puppets, amateur ensemble, stage production, scene, screenplay, puppet, spectator, audience.

Obsah

1	Úvod	9
2	Vývoj fenoménu loutkového divadla.....	10
3	Říše loutek v historickém kontextu vývoje.....	13
3.1	Vojtěch Sucharda, založení Říše loutek.....	13
3.1.1	Letná.....	13
3.1.2	Ústřední knihovna hlavního města Prahy.....	16
3.2	Bohumír Koubek.....	19
3.3	Zezulová – Novák	22
3.3.1	Ing. Jan Novák	25
3.4	Marie Šlemrová.....	27
4	Soubor.....	29
4.1	Vnitřní struktura.....	29
4.2	Členové souboru	29
5	Dětské studio	33
5.1	Historie	33
5.2	Přehled inscenací Dětského studia Říše loutek.....	35
6	UNIMA	36
6.1	Nejstarší divadelní organizace	36
6.2	Loutkář	37
6.3	Přelet nad loutkářským hnízdem.....	37
7	Významné události	39
7.1	Stěhování Říše loutek.....	39
7.2	Představení Husička	39
7.3	Incident na Loutkářské Chrudimi	40
7.4	Představení Mariula a hříbě z rubínu	40

7.5	Povodeň.....	40
7.6	Pejsek a kočička v Banátu	41
7.7	Tlumočení do českého znakového jazyka	42
7.8	Zápisy v české „Guinnessově knize rekordů“	42
7.9	Noc divadel.....	43
7.10	Nepřetržitá činnost.....	44
8	Loutkové divadlo a výchova	45
8.1	Význam loutkového divadla ve výchově dětí.....	45
8.1.1	Hodnota pro diváka	46
8.1.2	Hodnota pro herce	47
8.2	Využití principů dramatu ve školní družině	48
9	Vliv Říše loutek na moji praxi vychovatelky ŠD.....	50
9.1	Možnosti konkrétních představení divadla Říše loutek pro školní družinu	51
10	Závěr – shrnutí práce	55
11	Fotografická příloha	56
11.1	Hlediště divadla Říše loutek.....	56
11.2	K. Čapek: Pohádka pošťácká	57
11.3	J. Čapek: O pejskovi a kočičce.....	58
11.4	I. Peřinová: Tři zlaté vlasy děda Vševěda.....	59
11.5	UNIMA: Pamětní deska na divadle Říše loutek	60
12	Použitá literatura, zdroje	61
12.1	Literatura.....	61
12.2	Periodika	62
12.3	Internetové zdroje	62
12.4	Další zdroje	62

1 Úvod

Cílem mojí bakalářské práce je vytvořit historický přehled divadla Říše loutek a zároveň uvést možnosti využití divadla při práci s dětmi ve školní družině.

Historii Říše loutek uvádím od jeho založení v roce 1920 až po současnost. Zabývám se všemi historickými obdobími divadla pod vedením jednotlivých principálů. V práci jsou vyzdvíženy významné osobnosti divadla, jejich práce a život. Také je obsažena kapitola o členech souboru divadla a o rodinách spjatých s divadlem po více generací.

Další kapitola rozvádí zajímavé kontexty života Říše loutek. Mimo jiné i to, že právě zde se zrodil nápad na vytvoření mezinárodního loutkářského spolku UNIMA (Union International de la Marionnette).

K Říši loutek mám osobní vztah. Moji rodiče Hana Zezulová a Jan Novák mě do divadla brali již od mého narození, což nemalou mírou ovlivnilo celý můj život a to jak osobní tak profesní. Vzhledem k tomu, že pracuji ve školní družině, mám možnost ve své práci loutkové divadlo uplatnit. Na základě vlastní zkušenosti tedy dokládám, jak moje působení v souboru ovlivňuje moji praxi vychovatelky.

Druhá část práce se zaměřuje na vztah loutkového divadla a výchovy dětí teoreticky i empiricky. Přináší úvahy o tom, jak se divadlo a výchova dětí vzájemně ovlivňují.

Texty kapitol doplňují statistické tabulky, týkající se uváděných představení a v příloze, obrazový materiál.

Informace jsou čerpány z odborné literatury, z rozhovorů se souborovými pamětníky a přímo z archivu divadla Říše loutek.

2 Vývoj fenoménu loutkového divadla

Dne 1. prosince 2016 byla na zasedání Mezivládního výboru pro zachování nehmotného kulturního dědictví v Addis Abebě v Etiopii zapsána společná slovensko-česká nominace „Loutkářství na Slovensku a v Česku“ do Reprezentativního seznamu nehmotného kulturního dědictví lidstva UNESCO. Tak se dostalo oficiálního uznání uměleckému oboru, který má hluboké kořeny především v historických českých zemích.

Dějiny českého loutkářství mají více než dvousetletou tradici. Někdy v konci 18. století se na našem území objevují kočovní loutkáři. Prvním známým loutkářem českého původu byl Johann Brat (Prade), ale postupně se loutkovému divadlu věnují celé rody: Kopečtí, Dubští, Maiznerové, Lagronové, Kočkové atd. atd. K nejznámějším patří Kopečtí, z nichž Matěj Kopecký se stal přímo symbolem. Tito loutkáři byli profesionálové, hráli sólově nebo s vlastní rodinou.

Koncem 19. století zájem o loutky pronikl i do dalších vrstev společnosti. Zatím co kočovní loutkáři hráli především pro vesnické obecnstvo, začínají si v té době loutek všimnout i v městském prostředí. Zprvu se jedná zejména o parodování manýr lidových loutkářů (např. Bedřich Smetana komponoval svou ouverturu Oldřich a Božena k fraškovité inscenaci populární loutkové hry Posvícení v Hudlicích). Postupně se však loutkám začínají věnovat hlavně učitelé, protože rozpoznali mimořádný výchovný potenciál loutkového divadla. Tím se ovšem značně proměňuje repertoár i inscenační styl. Souběžně si v městském prostředí získalo mimořádně velkou oblibu hraní loutkového divadla v privátním prostředí, pro tento jev se vžil označení rodinná loutková divadla. Ta byla provozována se sériově vyráběnými loutkami a tištěnými dekoracemi. Nejprve se jednalo o importované výrobky, ale v letech 1912–1913 se objevila i divadla domácího původu. Byly to tak zvané Alšovy loutky a tištěné Dekorace českých umělců, na nichž se podíleli významní výtvarníci. Vznikají i specializované loutkářské firmy, nejznámější byl Antonín Münzberg v Praze, který vyráběl loutky, vydával dekorace a nabízel také kompletní divadelní zařízení. Začaly se vydávat i texty loutkových her.

Vznikají ovšem i uskupení spolkového charakteru. Nejstarším souborem bylo loutkové divadlo Přátel doktora Paříka a Třeбенicka. Ale to už se dostáváme do začátku 20. století. Rodí se spolková divadla, na příklad v roce 1903 vzniklo loutkové divadlo v Lounech,

kteře existuje dodnes, a tento spolek nadšenců dokonce dokázal v roce 1920 postavit samostatnou budovu loutkového divadla. Vznikají i divadla s vynikající uměleckou úrovní. Jmenujme alespoň některé – Loutkové divadlo Feriálních osad v Plzni (z něho později vzniklo divadlo Josefa Skupy), Loutkové divadlo Umělecké výchovy v Praze (1914), Říše loutek v Praze (1920 existuje do současnosti), Loutkové divadlo Radost Osvětového svazu v Břeclavi, Kašpárkova říše v Olomouci atd. Obrovský rozmach přišel až po první světové válce. Koncem dvacátých let minulého století bylo v Československu registrováno na 3000 veřejně hrajících loutkových divadel.

Útlum nastal během druhé světové války, ale po roce 1945 se mnoho divadel znovu probudilo k životu, především ta, která byla napojena na Sokol či Orel, tělovýchovné organizace, které byly za okupace rozpuštěné. To však bylo jen krátké nadechnutí. Po únorovém převratu v roce 1948 vstoupil v platnost nový divadelní zákon (po němž loutkáři, a nejen oni, volali od vzniku Československé republiky) který loutkové divadlo zrovnoprávnil s ostatními divadelními druhy. V letech 1949–1951 následoval vznik sítě profesionálních loutkových divadel a to především Ústřední loutkové divadlo v Praze a další scény v Brně, Liberci, Českých Budějovicích, Karlových Varech, Kladně, postupně i některá další divadla. Byla také založena loutkářská katedra Divadelní fakulty AMU (1949). To byly pozitivní a vývojově nutné kroky. Ale přišly také zásahy státu do divadelní sféry, které amatérské loutkářství silně poznamenaly, a ne vždy pozitivně. Byl zrušen Sokol a Orel a rozpuštěny spolky. Dobrovolná loutkářská organizace existující od roku 1923 (Loutkářské soustředění) byla včleněna do státní metodické péče.

Amatérské soubory mohly nadále vyvíjet činnost pouze pod tzv. zřizovatelem, což byly nejrůznější státem kontrolované organizace, například odborové hnutí, osvětové besedy, jednotná zemědělská družstva a podobně. Pravdou je, že pro mnoho souborů to bylo ideální řešení. Pokud se spojily s bohatým průmyslovým podnikem, měly mnohdy takové materiální podmínky, o jakých se jim dříve nesnilo. Jen za to zaplatily tvůrčí svobodou. Nechci však zjednodušovat. I nadále existovaly kvalitní soubory, a později, v období tzv. normalizace, už loutkáři nepodléhali tak přísnému ideologickému dohledu (podle hesla „vždyť hrají jen pro děti“). A tak vznikaly také inscenace a společenské aktivity, které svým myšlenkovým nábojem či estetickou hodnotou přesahovaly běžnou profesionální produkci. Ale to už téma mé práce překračuje.

Loutkové divadlo si nachází cestu i do školek a dokonce do nemocnic. Výuka loutkového divadla se dostává do studijních plánů budoucích učitelek v MŠ, ale i dětských zdravotních sester. Pro zmíněné obory jsou psány speciální texty, překypující pedagogickými naučeními (mýt si ruce před jídlem, smrkat do kapesníku apod.).

Loutky jsou využívány také ve školních družinách – děti si je samy vyrábějí a pod vedením schopných i méně schopných učitelek s nimi i hrají.¹

¹ DUBSKÁ, A., Dvě století českého loutkářství, ..., Kapitola: MALÍK, J., Snahy o renesanci loutkového divadla (1885–1918), in: Dějiny českého divadla, III. díl, Praha: Academia 1977.

3 Říše loutek v historickém kontextu vývoje

3.1 Vojtěch Sucharda, založení Říše loutek

3.1.1 Letná

„Jakou řadu loutek, dnes těžko spočítatelných, vykouzila jeho ruka z těch prostých špalíčků lipového dřeva! A každá z nich je poznamenaná osobitým rukopisem. Sucharda se už asi jako řezbář narodil. ... I když jako zralý umělec vytvořil četná rozměrná plastická díla, těžiště jeho práce zůstalo v oblasti tvorby pro loutkové divadlo, které bylo jeho velkou celoživotní láskou. Sucharda byl principálem v tom nejlepší slova smyslu.“²

Vojta Sucharda (1884-1968) pocházel z rodu novopackých Suchardů, kameníků, sochařů, řezbářů a restaurátorů. Suchardovská dílna dodávala sochy, hřbitovní náhrobky, kostelní mobiliář, ale také řezbované loutky lidovým loutkářům. Vojta tedy vyrůstal v inspirativním prostředí dílny, ve které se i vyučil.

Po studiích na Uměleckoprůmyslové škole začal za první světové války v ruském zajetí pro radost a zábavu kamarádů-spoluzajatců vytvářet loutky z hlíny a hrát s nimi divadlo. Tyto loutky, stejně jako Suchardovy úplně první dřevěné, se nedochovaly. První loutky, které vyřezal ze dřeva ještě jako kluk, shořely, druhé, z hlíny, se při povodni rozmočily.

Vojta se vrátil z ruského zajetí v roce 1919, a protože pro sochaře nebyla v těžkých časech práce, rozhodl se se svojí první ženou, malířkou Annou Suchardovou-Brichovou (1883–1944) vytvořit loutkové divadlo. Měli ovšem umělecké ambice! Začali pracovat na založení skutečného loutkového divadla, umělecky vedeného a pravidelně hrajícího. Suchardův bratr Bohuslav se také pokoušel provozovat loutkové divadlo, ale zanedlouho byl nucen prodat ho Sokolu, protože sám na provoz nestačil. Vojta, který již měl tedy jistou zprostředkovanou zkušenost, se rozhodl požádat o pomoc své přátele z ruského

² LANDER, Richard, Výtvarníci Říše loutek, in: almanach Divadélko Říše loutek, 1971, str. 42.

zajetí. Václav Barth, Josef Staněk a Václav Vrtek přijali tento návrh s nadšením, oslovili několik dalších přátel a soubor byl na světě.

Prvním divadelním prostorem byla zrušená školní kaple ve Sládkově ulici, kterou bezplatně zapůjčila obec Bubeneč. Kaple byla převážně svépomocí přeměněna na divadelní sál pro 290 diváků a jeviště pro loutky, a tak se mohlo začít hrát.

Původní název souboru, který vznikl jako družstvo, zněl „Divadélko V říši loutek“.

Prvním představením byla inscenace pohádky Dlouhý, Široký a Bystrozraký. Premiéra se odehrála 26. září 1920. Předlohou byla pro autorku A. Suchardovou-Brichovou pohádka K. J. Erbena. Suchardová-Brichová se postarala i o výpravu, Vojta o loutky. Úspěch byl veliký.

Nové divadlo se záhy prosadilo, především svou mimořádně kvalitní výtvarnou složkou. Ale náležitá péče byla věnována i ostatním složkám (dramaturgii, loutkoherectví, hudbě). Ovšem Bubeneč nebyla v té době součástí Prahy, divácký okruh byl tedy omezený, a tak musel soubor často uvádět nové inscenace. Řada dalších premiér následovala v období 1920–1927 (tabulka 1). Brzy se objevily potíže se stísněným zákulisím a neexistencí skladového prostoru.³

Tabulka 1. Premiéry Říše loutek v letech 1920–1927⁴

³ DUBSKÁ, A., *Dvě století českého loutkářství*, Praha: AMU, 2004, ISBN 80-7331-008-2.

⁴ Archiv divadla Říše loutek.

rok	hra	výprava	režie	charakteristika
1920	Dlouhý, Široký a Bystrozraký	Suchardovi	Aichelburgová	mimořádně kvalitní start nového divadla
1920	Strakonický dudák	Suchardovi	Aichelburgová	výpravná inscenace české klasiky
1920	Princ Ahmád a víla Pari-Bánů	Suchardovi	Aichelburgová	orientální pohádka, perspektivní loutky
1922	Kašpárek na Měsíci	Suchardovi	Aichelburgová	první Suchardovy soustružené loutky
1922	Sómaprahba	Suchardovi	Aichelburgová	orientální pohádka, použita stínohra
1923	Symfonie	Suchardovi	Ptáček + Klika	první komická opera
1924	Kašpárkův výlet do XXX. stol.	Suchardovi	Sucharda	fantastická pohádka
1924	Turandot	Suchardovi	Klika	skvělá orientální výprava
1925	Večer tříkrálový	Suchardovi	Zákrejs	promyšlená úprava a režie, mimořádné herectví
1926	Lucerna	Suchardovi	Vrtek	inscenace oceněná A. Jiráskem
1927	Princezna Nafta	Suchardovi	Ptáček	civilní pohádka s alegorickými prvky
1927	Kdo je to Náci?	Suchardovi	Wunderlich	revue s novou komickou postavou
v období uvedeno 78 premiér – průměrně 8 premiér v sezoně				

3.1.2 Ústřední knihovna hlavního města Prahy

V roce 1923 se Pražská městská pojišťovna rozhodla oslavit šedesáté výročí svého založení sponzorováním stavby nové městské knihovny. Architektonickou soutěž vyhrál projekt architekta Františka Roitha. Velkoryse pojatý návrh obsahoval kromě běžné půjčovny, čítárny i specializovaná oddělení – divadelní, hudební, dětské. Během přípravných prací se prosadil nápad, zřídit v budově i loutkové divadlo. Ke spolupráci byli přizváni členové divadla V říši loutek. A tak na projektu arch. Roitha spolupracoval V. Sucharda, který zde zúročil své zkušenosti z bubenečské praxe. Vedle něj se spolupodíleli na tvorbě projektu i další členové souboru (především František Ptáček a Vladimír Zákrejs). Vzniklo tak divadlo, které nemělo v té době obdobu.

Divácké prostory ve stylu art-deko (na výzdobě se podílel František Kysela), scénické vybavení s moderními technickými vymoženostmi. Jevištní výtah, bohatý světelný park, pohodlné a prostorné zákulisí. Divácká část byla v roce 2017 prohlášena kulturní památkou (spolu s primátorskou rezidencí, která je také součástí budovy Městské knihovny).

Budova byla slavnostně otevřena k desátému výročí vzniku republiky, 25. října 1928. Nedlouho poté byla v divadle uvedena zahajovací premiéra hry Strakonický dudák, a to 19. prosince 1928. Nový název divadla na nové adrese byl Umělecká scéna Říše loutek.

Na provozu divadla se v podstatě nic nezměnilo. Hrál se s víceméně základním souborem loutek, které Sucharda podle potřeby doplňoval. Kostýmky navrhovala a pečlivě šila Suchardova manželka Anna Suchardová-Brichová. Nezapomínala ani na spodní prádlo! Ta byla také autorkou dekorací, které určovaly styl a dobu příslušné inscenace (empír, rokoko, orient, civil...). (Její práci byla věnována výstava „Loutkářská šatna Anny Suchardové-Brichové“, která se konala od 28. června do 21. října 2012 v Muzeu české loutky a cirkusu v Prachaticích).

Byly však i hry, pro které Sucharda vytvořil novou kompletní sadu loutek: Pošťácká pohádka (1936), Broučci (1938), Cvrček houslista (1942). Výtvarná složka, byla v této době v Říši loutek dominantní.

Velká pozornost byla věnována i dramaturgii, na repertoáru byly kvalitní texty z dobové produkce, významnou část tvořily texty domácích autorů – Anny Suchardové-Brichové,

Františka Ptáčka, Václava Bartha, Bedřicha Wunderlicha, Miloše Piláta a především Vládi Šmejkal.

Vlád'a Šmejkal byl nejen pohotovým autorem, ale především režisérem, který je řazen k zakladatelům loutkářské režie. Byl poučen postupy divadelní avantgardy a používal výrazové prostředky, které nebyly běžné. Uvedme alespoň použití voice-bandu (Kaspárek na vlnách Fantas-oceánu, 1930), filmových dotáček (Pohádka pošťácká, 1936), živé ruce znázorňující plameny ohně (Turandot, 1934). Byl ctitelem maňásků, pro něž napsal řadu scének, které se hrají dodnes.

Říše loutek byla v té době vzorovým loutkovým divadlem a – pro své následovníky – nasadila laťku velmi vysoko.

Divadlo v Bubenči vzniklo jako družstvo, záhy se přeměnilo na spolek. Vznik divadla umožnili členové vložením finančních podílů, ale i později platili členské příspěvky. Principálem byl Vojta Sucharda, ale chod divadla řídila volená správní rada. V tomto organizačním uspořádání divadlo fungovalo až do roku 1953, kdy byl spolek zrušen. Bylo třeba najít zřizovatele. Říše loutek jich vystřídala několik – Městský dům osvěty, Městskou knihovnu, Kulturní dům hlavního města Prahy, Kulturní dům Prahy 1, k samostatné spolkové činnosti se pak vrátila v roce 1993.⁵

K sedmdesátým narozeninám principála Vojty Suchardy napsal Josef Skupa mimo jiné toto: „Vojtovo nadšení strhovalo druhé a Vojta neumdléval, ať hrál role králů, Honzů, nebo chrochtal a funěl za domácí dobyteček, či krákorál za pernaté osídlence vesnice.“⁶

Tabulka 2. Premiéry Říše loutek v letech 1928–1956⁷

⁵ HILMERA, J., DUBSKÁ, A., KOTRČ, J., NOVÁK, J., *Almanach Říše loutek*, Praha: Umělecká scéna Říše loutek a Česká pojišťovna, a. s., závod Praha, 1997, ISBN 80-901307-1-2.

⁶ Československý loutkář, ročník IV. č. 1, leden 1954, str. 6.

⁷ Archiv divadla Říše loutek.

rok	hra	výprava	režie	charakteristika
1928	Strakonický dudák	Suchardovi	Barth	nová výpravná inscenace k otevření divadla
1930	Kašpárek na Fantas-oceánu	Suchardovi	Barth	voice-band, poetistický text
1931	?K.D.O.?	Suchardovi	Sucharda	výpravná revue s novými komickými typy
1933	Pohádka jednoho večera	Suchardovi	Sesan	spolupráce s rumunskými loutkáři
1934	Vládce Himalají	Suchardovi	Barth	dobrodružná podívaná, souboj letadel a vzducholodi
1935	Napoleon	Suchardovi	Ptáček	mimořádný námět, perspektivní scény
1936	Čerstvý věneček z kvítí	Suchardovi	Šmejkal	pásmo poezie
1936	Pohádka pošťácká	Suchardovi	Šmejkal	filmové dotáčky
1937	Hrdinové naší doby	Suchardovi	Sucharda	děj ve vesmíru a pod mořskou hladinou
1938	Broučci	Suchardovi	Staněk	soustružené marionety
1942	Cvrček houslista	Suchardovi	Suchardová	soustružené marionety, mimořádná výprava
1945	Husička	Sucharda	Šmejkal	ruská hra uvedená za okupace
1956	Pasáček vepřů	Bouda	Šmejkal	poslední Suchardova inscenace, návrhy Cyril Bouda
v období uvedeno 62 premiér – průměrně 2 premiéry v sezoně				

3.2 Bohumír Koubek

Druhým principálem Říše loutek se v roce 1957 stal další sochař a řezbář – Bohumír Koubek (1931–2018), absolvent řezbářského oddělení Školy bytového průmyslu (1946–1949) a sochařské speciálky na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze (1949–1954).

Nebyl už žádným nováčkem, do divadla začal docházet v roce 1947. Když se tehdy ukázalo, že studuje řezbářství a má zájem o loutky, měl dveře do divadla otevřené.

A tak když se Vojta Sucharda rozhodl jít do důchodu, nebylo o jeho nástupci pochyb. Všichni s návrhem souhlasili a Koubek se cítil být poctěn. Tehdejší zřizovatel návrh souboru akceptoval, a tak se stal Koubek zaměstnancem MDO (Městský dům osvěty).

I v tomto období se udržela souborová samospráva: správní výbor, který řešil organizační otázky, a umělecká rada, která sestavovala dramaturgický plán, přidělovala režii a schvalovala výtvarné návrhy.

Koubek se snažil – a úspěšně – o udržení a rozvinutí nastolené úrovně divadelních představení. Ale definitivně opustil praxi „sady loutek“, a pro každou novou inscenaci byla tvořena nová scénografie včetně loutek. Samozřejmě se stále ještě na repertoáru držely hry ze suchardovské éry. Vojta šel sice „do důchodu“, ale dohrávaly se inscenace z doby jeho působení. Za Koubkova principálování také pokračovalo úsilí o kvalitní dramaturgii.

Nesmíme ovšem zapomenout na nedílnou součást inscenací – na scénickou hudbu. V letenském období se hudební složka řešila různě – doprovodem klavíru, na který dokázal pohotově improvizovat první předseda souboru MUDr. Čeněk Klika, ale již záhy vznikl divadelní orchestr (na housle hrála paní Suchardová-Brichová). Postupně převládly komponované hudební doprovody, autory byli členové souboru Jiří Paukner, Josef Káš, Bedřich Wunderlich, později Oskar Nezbeda. Po druhé světové válce byla využívána hudba reprodukováná z gramofonových desek (mimořádně zvuková aparatura byla zakoupena od Josefa Skupy), ale s Koubkovým nástupem opět začala převládat komponovaná scénická hudba. To už se ovšem jednalo o magnetofonové nahrávky a externí muzikanty (Zdeněk Zahradník, František Xaver Thuri, Vadim Petrov, Milhoš Kafka, Pavel Jurkovič, Milan Jíra, Ivan Hlas, Jan Matásek).

Ale vraťme se ještě ke Koubkově tvorbě. Suchardovy marionety byly původně vedeny na drátě (jak bylo běžné u lidových loutkářů), ale to šlo použít jen v Bubenči, v novém divadle v Městské knihovně byl vodící systém delší, a tak se loutky vázaly na nitě. Koubek se orientoval na marionety na nitích, a tomu podřídil nejen technologii loutky, ale i vahadlo (vodící „nástroj“), aby lépe vyhovovalo délce vodících nití 3,2 metru. Byl vynikajícím technologem, což nejprůkazněji dokázal v inscenaci *Malé loutkové varieté* (1970).

Kromě výtvarné práce a tvorby loutek (své návrhy vždy osobně i realizoval) se ukázal jako výtečný vodič (všech loutkových technologií) i nenapodobitelný mluvič. V divadle totiž byla z technických důvodů po rekonstrukci v roce 1955 rozdělená interpretace, to znamená, že jeden loutkoherec loutku vede a jiný za ni mluví. Tato praxe je uplatňována i dnes. Bohumír Koubek se v neposlední řadě věnoval i režii. Základem toho však bylo jeho výtvarné vidění – dá se říci, že vlastně nереžíroval, ale scény především aranžoval. Přesto měly jeho inscenace úspěch. V jeho tvorbě se střídaly inscenace výtvarně zajímavé jeho osobitým, byť proměnlivým rukopisem s inscenacemi inspirovanými tvorbou lidových loutkářů (*Faust*, *Malé loutkové varieté*, *Don Šajn*). Koubek ovšem přál i maňáskům, což byla technologie používaná v Říši loutek velmi okrajově. Vytvořil několik úspěšných maňáskových inscenací, např. *Zlá princezna Rozalinda* (1958), *Budulínek* (1962), *Medvídek Ťupínek* (1967). Můžeme říci, že Koubek v Říši loutek zrovnoprávnil maňásky s marionetami.

I Bohumír Koubek se časem rozhodl z principálské funkce odejít, chtěl se více věnovat své sochařské profesi. A opět vyvstala otázka – kdo místo něj. V té době končila studia na loutkářské katedře DAMU členka souboru Hana Zezulová. Správní výbor ji navrhl zřizovateli (v té době to byla Městská knihovna hl. m. Prahy). Opět bylo doporučení respektováno, a tak 1. září 1971 nastoupila do čela Říše loutek Mgr. Hana Zezulová.⁸

⁸ HILMERA, J., DUBSKÁ, A., KOTRČ, J., NOVÁK, J. *Almanach Říše loutek*, Praha: Umělecká scéna Říše loutek a Česká pojišťovna a.s., závod Praha, 1997, ISBN 80-901307-1-2

Tabulka 3 Premiéry Říše loutek v letech 1957 - 1972⁹

rok	hra	výprava	režie	charakteristika
1957	Hračky na cestách	Karpaš + Koubek	Koubek	Koubkův výrazný úspěch na Loutkářské Chrudimi
1961	Pohádkový zákon	Koubek	Koubek	vynikající technologie marionet i herectví
1962	Město hraček	Zezula	Novák	spodové marionety, spojená interpretace
1966	Kouzelník Smaragdového města	Koubek	Novák	běžící pás, náznaková výprava
1968	Johan doktor Faust	Koubek	Koubek	inspirace lidovým loutkářstvím, vítěz celostátní soutěže
1970	Malé loutkové varieté	Koubek	Koubek	varietní čísla, vynikající herectví, 2x na LCH, televizní záznam
1972	Labutí princ	Koubek	Novák	mimořádný text, působivá baladická výprava
v období uvedeno 27 premiér – průměrně 2 premiéry v sezoně				

⁹ Archiv divadla Říše loutek

3.3 Zezulová – Novák

Hana Zezulová měla k loutkovému divadlu velmi blízký vztah již od dětství. Její otec, akademický malíř Rudolf Zezula založil a vedl dětský loutkářský soubor MESPAC (= Maňáskový estrádní soubor 5. C), kde Hana získala mnoho zkušeností, přínosných pro budoucí kariéru. V Říši loutek začínala jako hlasová interpretka Kašpárka v roce 1961. Takže v době nástupu na vedoucí pozici zde byla už „doma“, patřila k loutkohereckým kádrům souboru.

„Od samého začátku Zezulová položila důraz na hereckou stránku připravovaných inscenací, a pokud jde o jejich výtvarnou podobu, našla – zejména v době dočasné absence Koubka jako výtvarníka – vhodné externisty (hlavně mladé absolventy): Ivana Antoše, Renatu a Martina Lhotákovy i Šárku Váchovou, kteří se vesměs osvědčili.“¹⁰

Vedle Koubka a těchto profesionálů dostávali ale příležitost i výtvarně nadaní členové souboru, za všechny jmenujme Františka Valenu, výborného loutkovodiče, který v souboru působil rovněž od dětství.

Onu zmiňovanou hereckou stránku rozvíjela Zezulová systematickým organizováním kurzů a seminářů techniky hlasu a jevištní řeči, většinou s přizvanými externími pedagogy. Obdobně probíhaly kurzy věnované herectví s loutkou. Velkou pozornost soustřeďovala na animaci loutek, snažila se rozšiřovat loutkoherecké dovednosti i na techniky v souboru nepoužívané. Ve svých režiiích používala mimo klasických maňásků a marionet i jiné techniky – spodové marionety či javajky.

Zezulová se jako vedoucí osobnost souboru pouští úspěšně také do režii. Tam se jí daří zúročit výsledky hereckých kurzů. V inscenaci *Krásá Nevídaná* (1973) získávají členové souboru na festivalech *Loutkářská Chrudim*, *Bábkarska Žilina* a *Scénická žatva* řadu cen za herecký výkon. Z jejích dalších inscenací je nutné zmínit hru *O pejskovi a kočičce*, kterou podle Josefa Čapka zdramatizoval Karel Makonj. Ta měla premiéru v roce 1972, je na repertoáru i dnes a domnívám se, že především proto, že ji loutkoherci hrají nejen rádi, ale stále dobře a dodnes dokáží svůj herecký projev obohacovat a variovat. Tato

¹⁰ LANGÁŠEK, M., *Jak jsem potkal lidi*, paměti, soukromý tisk.

inscenace je dokonce od roku 2012 zapsána v české knize rekordů, kterou vede pelhřimovská Agentura Dobrý den.

Za vedení Hany Zezulové samozřejmě režírují i jiní členové souboru. Výraznou osobností, kromě Ing. Jana Nováka, který se režijně uplatňoval už za principála Koubka, je již zmiňovaný František Valena. Ten se mimo jiné věnoval i dětem. Spolu s další členkou souboru Hanou Dotřelovou založil v roce 1982 dětský výtvarný kroužek, který od roku 1984 do roku 1998 sám vedl. Činnost byla orientována na rozvíjení estetického cítění a především na výtvarné aktivity.

Funkční období Hany Zezulové je několikrát přerušeno mateřskými povinnostmi, ale i v té době v souboru pracuje dál.¹¹

¹¹ LANGÁŠEK, M., *Jak jsem potkal lidi*, paměti, soukromý tisk.

Z rozhovoru s Ing. Janem Novákem, léto 2018.

Tabulka 4 Premiéry Říše loutek v letech 1972 - 1992¹²

rok	hra	výprava	režie	charakteristika
1972	O pejskovi a kočičce	Antoš	Zezulová	maňásci, nejhranější inscenace, hraná dosud
1973	Krása Nevídaná	Koubek	Zezulová	spodové marionety, vynikající herectví, vítěz celost. soutěže
1977	Don Šajn	Koubek	Novák	lidový text, rámec s živými herci, vítěz celost. soutěže
1979	Dejte mi jitřnici	Valena	Valena	pantomimická parafráze klasické frašky, vítěz soutěže
1986	Já jsem kuře - ty jsi kuře	Lhotákovi	Zezulová	spojená interpretace, živý hudební doprovod
1987	O strašlivém drakovi	Váchová	Novák	hra se zpěvy, živá kapela
1988	Pták Ohnivák a liška Ryška	Lhotákovi	Zezulová	kvalitní text, javajky
1989	Muž, který prodává rány holí	Lhotákovi	Zezulová	parafráze klasické frašky, zástupná řeč
1992	Nám, nám narodil se	Antoš	Novák	barokní text, spodové marionety, živá hudba
v období uvedeno 18 premiér – průměrně 1 premiéra v sezoně				

¹² Archiv divadla Říše loutek.

3.3.1 Ing. Jan Novák

V každé etapě existence divadla působí vedle „principálů“ i členové, kteří se spolupodílejí nejen na chodu divadla, ale i na jeho směřování. Vedle V. Suchardy to byla především jeho první manželka Anna Suchardová-Brichová. V souboru však bylo mnoho dalších, za všechny chci zmínit Václava Bartha jako autora, režiséra, výborného herce a dlouholetého představitele Kašpárka, ale zejména jako člověka, který při zrodu Říše loutek vyjednával s úřady a zasloužil se výrazně o konsolidaci souboru. Potřebnou štikou v rybníku byl od třicátých let Vláďa Šmejkal. Výrazná režisérská osobnost nejen v Říši loutek, pohotový autor, ctitel maňásků, který na přelomu čtyřicátých a padesátých let založil a vedl maňáskovou skupinu, jež odehrála stovky představení mimo domácí scénu.

V době principálování Bohumíra Koubka i Hany Zezulové to byl především Jan Novák. Do souboru přišel jako třináctiletý roku 1953, tedy ještě v suchardovském období. Začínal zde od jednoduchých prací – sledování loutky bodovým reflektorem, stavbou scény a jinými pomocnými pracemi. Ale stal se z něj i zdatný loutkoherec (mluvič i vodič). Především se však začal zajímat o archivní a dramaturgickou práci. Je archivářem, statistikem a historiografem souboru. Spolu s Koubkem napsali svou první hru – Kašpárek mezi hvězdami, kterou společně i režírovali (1961). Jeho dramaturgické snahy se na jedné straně orientovaly tradičně na pohádky, na druhé straně na adaptace her lidových loutkářů a lidové divadlo obecně (Johan doktor Faust, Don Šajn, Bezhlavý rytíř, Dejte mi jitrnici, Muž, který prodává rány holí, Nám, nám narodil se). Roli dramaturga divadla vykonával řadu let, ale i v době, kdy oficiálně nezastával tuto funkci, dramaturgicky spolupracoval s jednotlivými režiséry (především se svou manželkou H. Zezulovou). V době její mateřské dovolené, v letech 1973–1977, ji zastupoval jako vedoucí souboru. Jako režisér se obvykle snažil překonat omezení tradičního kukátka a soubor postavit před nezvyklé úkoly.¹³

¹³ HILMERA, J., DUBSKÁ, A., KOTRČ, J., NOVÁK, J., Almanach Říše loutek, Praha: Umělecká scéna Říše loutek a Česká pojišťovna, a. s., závod Praha, 1997, ISBN 80-901307-1-2.

Účastnil se a stále se účastní loutkářského života i mimo divadlo Říše loutek. Absolvoval lidovou konzervatoř a řadu seminářů a kurzů, býval členem porot na festivalech a soutěžích, je dlouholetým členem redakce časopisu Loutkář, je členem předsednictva Českého centra UNIMA, iniciátorem i autorem řady podvečerních loutkářských setkání pod hlavičkou Klub UNIMA, organizoval mnohé výstavy spjaté s Říší loutek či s dílem Vojtěcha Suchardy, editoval i napsal několik knih věnovaných historii Říše loutek, ale i jiných amatérských souborů či UNIMA.

Jeho neúnavná a nepřetržitá aktivita je motivací pro mnohé další, dá se říci, že Jan Novák je po dlouhá léta hnacím motorem souboru.¹⁴

Naplno se věnuje své občanské profesi jako lesní inženýr. Naplno se věnuje loutkovému divadlu. Naplno se věnuje své rodině. Se svou manželkou Hanou Zezulovou má čtyři dcery. Všechny divadlem prošly, dvě z nich zůstaly dodnes, další dvě se postupem času zařadily se svými dětmi do okruhu diváků. Kristýna začínala mluvičskými rolami, pomocnými pracemi (asistence, rekvizity apod.) až po role vodičské. Dnes patří mezi základní loutkoherecký kádr souboru. Nejmladší Barbora prošla podobnou cestou – v mluvičské oblasti od zvonečků v Mariule až po role hlavní (Dorotka v inscenaci Čaroděj ze země OZ). V oblasti vodičské začínala asistenčními pracemi, jednoduchými vodičskými úkoly (dušičky v inscenaci Nám, nám narodil se), až dospěla ke skutečným velkým rolím jak s maňásky, tak s marionetami či javajkami. Spolupracovala rovněž na několika „individuálních výstupech“ (Bedna, Koleda), V současnosti je také členkou umělecké rady, která zodpovídá za umělecký profil divadla. Účastní se seminářů na Loutkářské Chrudimi a absolvovala Loutkářskou konzervatoř (pořádá NIPOS-ARTAMA).¹⁵

„Jan Novák je svému souboru věrný a loutkářství oddaný obětavec. Charakteristická je pro něj píle, důkladnost a pečlivost. ... Sám zvládá charakterní herectví a uměřenou režii interpretačního divadla. Zájem o tradiční divadla projevil i brožurou o našich nejstarších

¹⁴ Michal Drtina: Ocenění pro Jana Nováka, Loutkář č. 3, 2018.

¹⁵ Z rozhovoru s Mgr. Hanou Zezulovou, léto 2018.

amatérských loutkářských souborech a dalšími příspěvky na toto téma. Díky rodinné vazbě na Rudolfa Zezulu je i autorem publikace o zvucích na loutkovém jevišti.“¹⁶

3.4 Marie Šlemrová

„V srpnu 1980 rozhodl zřizovatel souboru Kulturní dům hl. města Prahy o administrativním obsazení funkce vedoucího za H. Zezulovou, která nastoupila třetí mateřskou dovolenou. Poprvé v historii byla porušena demokratická práva souboru rozhodovat o této funkci a brzy poté byla omezena i práva umělecké rady. Dosazená vedoucí Marie Šlemrová se jen stěží orientovala v problematice scény a nedokázala s kolektivem divadla komunikovat.“¹⁷

Během pěti let jejího působení ovšem soubor žil setrvačností dál, i když jeho tvůrčí potence byla oslabená. Premiéry se uskutečnily tři (B. Koubek: Začarovaný les, 1981, F. Valena: Petruška a baba Jaga, 1983, hostující J. Filipi: Zlatovláska, 1984). M. Šlemrová se v roce 1985 vzdala své funkce a divadlo dál existovalo bez konkrétního vedoucího, bylo přiřazeno do „programové sekce“ Malostranské besedy (součást KD hl. m. Prahy), kam se vrátila po mateřské dovolené H. Zezulová. Držela tedy nad divadlem „ochrannou ruku“, aby se nakonec vrátila i ke své práci v Říši loutek. Je třeba dodat, že i v době mateřské dovolené a v období, kdy byla převedena do jiné funkce u zřizovatele divadla, v souboru pravidelně hrála i režírovala, např. inscenaci Já jsem kuře – ty jsi kuře (1986).

Během dalších let se změnil zřizovatel divadla, Kulturní dům hl. m. Prahy byl zrušen a Říše loutek byla převedena pod správu Kulturního domu Prahy 1. Na práci souboru to v podstatě nemělo vliv. K zásadní změně došlo až roce 1992, kdy se soubor vrátil ke svému spolkovému uspořádání, a od 1. ledna 1993 je zcela samostatný i ekonomicky. (V

¹⁶ <https://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=osobnost&id=2230>

¹⁷ HILMERA, J., DUBSKÁ, A., KOTRČ, J., NOVÁK, J., *Almanach Říše loutek*, Praha: Umělecká scéna Říše loutek a Česká pojišťovna, a. s., závod Praha, 1997, ISBN 80-901307-1-2.

současnosti je soubor veden jako zapsaný spolek, má schválené stanovy a existuje tedy samostatně.)

V čele souboru stojí volený předseda, správní výbor a umělecký vedoucí. Volení jsou nejvyšším orgánem spolku – valnou hromadou.¹⁸

¹⁸ HILMERA, J., DUBSKÁ, A., KOTRČ, J., NOVÁK, J., *Almanach Říše loutek*, Praha: Umělecká scéna Říše loutek a Česká pojišťovna, a. s., závod Praha, 1997, ISBN 80-901307-1-2.

4 Soubor

4.1 Vnitřní struktura

V současnosti funguje soubor jako zapsaný spolek. Volí si vedoucího předsedu souboru, uměleckého vedoucího a správní výbor. Dalším orgánem je valná hromada, což jsou všichni řádní členové souboru. Valná hromada se svolává pravidelně za sezonu, aby byl soubor informován o dění v průběhu roku, schválil vyúčtování hospodaření roku minulého a rozpočet na rok následující. Rovněž se svolává z důvodů voleb vedoucích, které fungují na demokratických principech.

4.2 Členové souboru

Zatím jsme se zabývali některými vedoucími osobnostmi divadla. Ale divadlo by neexistovalo bez souboru. Soubor byl zpočátku tvořen především kamarády z ruského zajetí. K těm se přidali i jejich známí, a tak členská základna v začátcích existence divadla čítala asi dvacet lidí různých profesí. Byli mezi nimi i takoví, kteří vložili svůj finanční podíl, ale do činnosti souboru se nezapojili. Ona různorodost se vlastně od počátku do dnešních dnů příliš nemění. Jednotícím prvkem zůstává zájem o hraní loutkového divadla. Ale nejen to, vždyť v divadle jsou zapotřebí i technici – zvukaři, osvětlovači, ručníci, inspicienti... Postupně se k dospělým zakládajícím přidávaly jejich děti. A k nim zase jejich kamarádi...

Dalo by se s jistou nadsázkou říci, že jádro souboru je tvořeno několika rody, v současné době jsou aktivní již jejich třetí či čtvrté generace. Jedním z významných je rod Davidů. Doktor Čestmír David přišel do souboru jako dítě a přivedl i svého otce Josefa. Josef David byl mnoho let místopředsedou a poté i předsedou správního výboru. Jeho syn MUDr. Čestmír David byl nejdéle sloužícím předsedou správního výboru. Jeho manželka Marie Davidová-Napřávilová patřila k základnímu kádru loutkoherců, a pracovala také jako členka správního výboru. Jejich tři děti Vlastimila, Čestmír a Žofie v souboru hrají od svých dětských let.

Vlastimila Žaludová-Davidová působí v souboru od dětství a i ona patří mezi přední loutkoherce, loutky vede i za ně mluví. Její manžel Petr Žalud patřil k technické složce souboru, byl mimořádně nadaným osvětlovačem. Dokázal na scéně vytvořit

neopakovatelnou atmosféru, a to i v době, kdy divadlo disponovalo – z dnešního pohledu – velmi jednoduchou světelnou aparaturou.

Čestmír David ml. také v souboru vyrostl a je, stejně jako byl jeho otec MUDr. David, neuvěřitelně nadaným mluvičem. Jeho herecký rejstřík zahrnuje krále, draky, dědečky, ale také prince, medvědy i Pimprle. (V inscenaci *Don Šajn*, inspirované lidovými loutkáři, mluvil všechny role kromě Piprdlete, tedy i Donu Annu, a za svůj herecký výkon získal na celostátním festivalu v Žilině vysoké ocenění.) Ovšem nejpozoruhodnější je jeho role *ruchařská* – doplňuje akce loutek zvukovými efekty neboli ruchy a jeho vynalézavost a přesnost nezná v tomto ohledu mezí. Na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století také předsedal správnímu výboru.

Žofie Janatová-Davidová má stejný divadelní osud – začínala dětskými mluvičskými rolemi a i ona se později zařadila do stálého souborového jádra kvalitních loutkoherců. Ale nejen to. Živě se zajímala i o organizační strukturu divadla (možná proto, že je v civilním životě inženýrkou ekonomie) a od roku 2005 stojí v čele souboru jako jeho předsedkyně.

Musíme ještě dodat, že v souboru už aktivně pracují i děti výše zmíněných „Davidů“.

Další rodinný *klan* tvoří rodina Vrtkových a Dotřelových, spojená manželstvím Růženy Vrtkové a MUDr. Bohumila Dotřela. Václav Vrtek byl jedním ze zakladatelů Říše loutek a Suchardův kolega z ruského zajetí. Oženil se s divadelní kolegyní Marií Klencovou, ale rod Vrtků se do další generace posunul přes jeho synovce a neteře (již zmíněná Růžena a Josef a Jaromír). Z manželství Růženy Vrtkové a Bohumila Dotřela vzešly dvě děti. Obě začínaly loutkařit v útlém dětském věku. Hana Dotřelová je mimořádně nadaná loutkoherka, patří do základního jádra souboru. Vedle loutkoherectví má na kontě i několik režii i autorský podíl na několika repertoárových hříčkách. Do práce souboru se také zapojil její syn a její vnučky už se těší na dětské role. Její bratr Jan Dotřel má na kontě několik výrazných rolí, ale uplatnil se především jako technik. V dospělosti však zamířil jeho zájem jinam.

Rodovou posloupnost lze sledovat také v rodu Zezulů (-Nováků). Výtvarník Rudolf Zezula byl jako člen souboru nejen scénografem a režisérem, ale především nápaditým zvukařem-ruchařem (zmíněný Čestmír David je jeho žákem). O Rudolfově dceři Haně

a jejím manželovi Janu Novákovi je podrobně pojednáno v kapitole 3.3. Dvě jejich dcery prošly cestou souborových dětí a mluví a vodí loutky už jako zkušené loutkoherečky. Tyto případy uvádím pro ilustraci, jak aktivity v amatérském loutkářském souboru často prorůstají rodinný život.

Život souboru neznamena ovšem jen zkoušení nových inscenací a jejich pravidelné sobotní a nedělní hraní! Práce je zpestřena divadelními zájezdy (a to i do zahraničí), často se členové navštěvují o víkendech na chalupách, společně slaví životní události, jsou svázáni přátelskými a občas i manželskými pouty.

Podíváme-li se na profesní skladbu souboru, najdeme zde lesníka, lékaře, právníky, prodavačky, pracovnice České televize, knihovnici, redaktorky, zámečníka, zedníky, pedagožky, úředníky státní správy, studenty i žáky základní školy a samozřejmě také důchodce. Dnešní soubor čítá asi šedesát lidí. Pochopitelně ne všichni se podílejí na všech představeních, základní kádr tvoří stále kolem dvaceti lidí.

K aktivitám Říše loutek patří i bohatá výstavní činnost. Již v období první republiky se Říše loutek zúčastnila občasných loutkářských výstav, poprvé v roce 1921. Klíčovou v tomto směru však byla výstava „Vojta Sucharda – český sochař“. Byla uspořádána při příležitosti desátého výročí Suchardova úmrtí v roce 1978. Říše loutek byla nejen iniciátorem, ale také hlavním realizátorem. Výstava se konala v Křížové chodbě Staroměstské radnice v Praze, a to ve spolupráci s Galerií hl. m. Prahy a Podkrkonošským muzeem v Nové Pace. Později byla přenesena také do Nové Paky a Hořic v Podkrkonoší. Od té doby se uskutečnila celá řada výstav, a to i v zahraničí. Jako jednu z nejprestižnějších jmenujme výstavu v Magdeburku u příležitosti sjezdu a kongresu UNIMA. Konala se pod názvem „Říše loutek – místo, kde se narodila UNIMA; Říše loutek – Geburtsort der UNIMA“ v červnu až srpnu 2000. Ve výstavní činnosti spolupracuje Říše loutek pravidelně s divadelním oddělením Národního muzea, s Muzeem loutkářských kultur v Chrudimi, Městským muzeem v Nové Pace či Muzeem hlavního města Prahy.

Výstavy většinou zajišťují členové souboru, kteří sami či s kurátory příslušné instituce vytvářejí koncepci a připravují výstavní exponáty. Instalace exponátů je také dílem členů souboru.¹⁹

¹⁹ Z rozhovorů se členy souboru Ing. Žofíí Janatovou, Evou Lorencovou, Čestmírem Davidem, květen 2018.

5 Dětské studio

5.1 Historie

Soubor Říše loutek má samozřejmě zájem o výchovu nové generace. „Divadelní děti“ se zapojovaly jaksi samozřejmě, tu něco podržely, podaly nebo odmlyvily dětskou roli...

Byly ovšem i pokusy o získání zájemců mimo soubor. Pro ty vznikaly samostatné kroužky.

Jedním z prvních pokusů byl *kroužek* vedený Hanou Dotřelovou (1982) a následně Františkem Valenou (1984–1998), viz výše.

V roce 2003 vzniklo Dětské studio, vedené opět Dotřelovou, která v té době působila jako pedagožka na Střední pedagogické škole a Vyšší odborné škole Evropská a měla snahu zapojit do vedení Dětského studia studentky v rámci jejich pedagogické praxe. Náplní byla především dramatická výchova. Tento pokus nebyl příliš úspěšný, po několika letech se nenašly studentky, které by o tak náročnou povinnou praxi měly zájem.²⁰

V roce 2004 nastoupila na pozici provozní (což je prakticky jediný placený zaměstnanec divadla Říše loutek) Eva Ovečková. Nápad s dětským studiem se jí zalíbil a ve svém volném čase se dětem začala pravidelně věnovat. Práce ji zaujala a vrhla se do ní s nakažlivým elánem.

Vyrábí s dětmi nejen loutky a dekorace, ale s její pomocí si děti také upravují text, a v některých případech ho vytvářejí i zcela samostatně. Během roku Eva s dětmi nastuduje a připraví inscenaci, kterou na konci sezony zahrají pro členy souboru a své rodiče. Když se představení povede, zahrají i pro veřejnost. Děti se svými představeními účastnili i loutkářských přehlídek a nezdá se, že by jejich vystoupení úspěchem.

Za vedení Evy Ovečkové se záměr vychovávat nové členy daří. Dvě dívky ve spolupráci s členy souboru nazkoušely krátkou hříčku s názvem Vánoční koleda a v letošním roce (2019) s ní vyhrály přehlídku zvanou „Individuální výstupy s loutkou“ v rámci festivalu

²⁰ Z rozhovoru s Hanou Dotřelovou, květen 2018.

Loutkářská Chrudim. Mnohé z dětí nacházejí uplatnění v inscenacích běžného repertoáru. Tak se ukazuje činnost v Dětském studiu jako smysluplná!²¹

²¹ Z rozhovoru s Evou Ovečkovou, květen 2018.

5.2 Přehled inscenací Dětského studia Říše loutek

Tabulka 5. Premiéry Dětského studia v letech 2006–2019²²

Hra	Rok
Sněhurka a sedm trpaslíků	2006
O dvanácti měsíčkách	2007
Karkulka	2008
O domečku na kopečku	2009
O hodné sani a zlé princezně Furieně	2010 Účast na Loutkářské Chrudimi
Zahrada	2011
O Budulínkovi	2012
Cesta do Mytologie	2013
Filip	2015
Stvoření světa	2016
Putování malého prince	2017 Cena na krajském festivalu
Alenčina dobrodružství	2019 Cena na krajském festivalu

²² <https://www.riseloutek.cz/detske-studio/>.

6 UNIMA

6.1 Nejstarší divadelní organizace

V květnu 1929 se v Praze konal Sjezd československých loutkářů. Byla to velká akce, které se zúčastnilo přes 500 loutkářů z Československé republiky a mnoho zahraničních hostů. Byly to tři dny vyplněné vzdělávacími akcemi, představeními, společenskými událostmi, konala se také velká loutkářská výstava. Říše loutek byla středem zájmu. Divadlo vonělo novotou a jeho architektonické řešení a technické vybavení bylo něco zcela mimořádného. V divadle se uskutečnilo několik představení a řada prohlídek s odborným výkladem. A tak celková atmosféra a nadšení z krásného divadla vyvrcholily při přátelském posezení v klubovně Říše loutek návrhem na založení mezinárodní loutkářské organizace.

Stalo se tak 20. května 1929, a to za účasti řady zahraničních loutkářů. Vznikla Union International de la Marionnette = UNIMA, mezinárodní loutkářská unie. Byl to nápad Paula Jeanna, francouzského maňáskáře, aby se využilo toho, že se sešli loutkáři z různých koutů Evropy, a aby vznikla organizace, která by loutkáře sdružovala, rozvíjela loutkářské umění, pořádala kongresy a setkání napříč zeměmi i kontinenty. Návrh byl následně přednesen na plénu závěrečného setkání a byl nadšeně uvítán. Organizačních záležitostí se ujali českoslovenští loutkáři v čele s Dr. Jindřichem Veselým.

Hned na podzim 1929 byl svolán řádný kongres nové organizace, na kterém byly přijaty stanovy a určena jako sídlo generálního sekretariátu Praha. Prezidentem byl zvolen Čech Dr. Jindřich Veselý, generálním sekretářem další Čech, Václav Sojka-Sokolov. Činnost UNIMA se slibně rozvíjela, kontakty se podařilo alespoň zčásti udržet i přes druhou světovou válku. Plně se však UNIMA prosadila až po pražském kongresu v roce 1957. Cílem této unie je nejen rozvoj všech složek loutkového divadla, ale také udržování a zachovávání loutkářské tradice, zdůrazňování loutky jako prostředku estetického výchovného působení. UNIMA pořádá nejrůznější setkání, semináře, festivaly, výstavy a soutěže. Důležitá je i publikační a propagační činnost.

Při příležitosti padesátého výročí založení UNIMA vznikla pamětní deska, kterou vytvořil sochař Bohumír Koubek a je umístěna na divadle Říše loutek. Na desce jsou

zobrazení Kašpárů z příslušných zakládajících zemí. Zleva sedí belgický Tchotchès, italský Pulcinella, anglický Punch, český Kašpárek, ruský Petruška, francouzský Guignol a německý Kasperl.

V Říši loutek se nejen slavila kulatá výročí organizace, ale konají se zde i nejrůznější tematická setkání pod názvem Klub UNIMA. Nejnověji se slavilo devadesáté výročí. V Praze se konala výstava, odborný seminář, byla vydána reprezentační publikace. Vrcholem oslav bylo 7. června 2019 setkání v Říši loutek, konané pod názvem UNIMA soirée. V programu uváděném Kašpárkem Vojty Suchardy se představili Tchotchès, Pulcinella, Punch, Kašpárek, Petruška, Guignol a Kasperl. Zkrátka všichni, kteří symbolizují loutkářskou vzájemnost na pamětní desce B. Koubka.²³

6.2 Loutkář

Časopis Loutkář vznikl v roce 1912, je tedy nejstarším specializovaným loutkářským časopisem na světě a dá se říci, že v různých proměnách existuje nepřetržitě dodnes.

Je to tiskovina pro všechny, kteří se zajímají o loutkovou scénu, od profesionálních a amatérských herců, teoretiků, historiků přes pedagogy až k široké veřejnosti. Je živou kronikou loutkového divadla u nás. Ale také po celou dobu své existence, otevírá okno do loutkářského světa. Po vzniku UNIMA se stal jejím tiskovým orgánem a i nadále o činnosti UNIMA pravidelně informuje.

Časopis založil Dr. Jindřich Veselý, postupně se jej ujalo několik vydavatelů, od roku 1997 je to Sdružení pro vydávání časopisu Loutkář.²⁴

6.3 Přelet nad loutkářským hnízdem

V roce 1991 se poprvé konala přehlídka „Přelet nad loutkářským hnízdem“. Účelem této přehlídky je konfrontovat profesionální, amatérské a nezávislé loutkové divadlo a předvést široké veřejnosti to nejlepší, co se za poslední rok objevilo na scéně.

²³Jan NOVÁK, Kde, jak a proč se narodila UNIMA, in: MALÍKOVÁ, N., UNI...CO? UNIMA!, str. 26–55.

²⁴ <http://unima.idu.cz/ceske-stredisko-unima/loutkar/>.

Přehlídka vznikla z popudu Československého střediska UNIMA, především tehdejšího předsedy Lud'ka Richtera. Ten je také autorem názvu přehlídky. Později se hlavním pořadatelem stalo Sdružení pro vydávání časopisu Loutkář. Finančně festival podporuje Ministerstvo kultury ČR.²⁵

²⁵ <http://unima.idu.cz/ceske-stredisko-unima/prelet/>.

7 Významné události

7.1 Stěhování Říše loutek

Říše loutek hrála prvních osm let existence v bývalé školní kapli v Bubenči (místní část Letná), poté přesídlila do nového divadla v Městské knihovně. Ta změna působiště se mi jeví jako těžko uvěřitelný výkon celého kolektivu, i když hlavní zátěž nesli manželé Suchardovi. Na Letné se od září do dubna hrálo pravidelně třikrát týdně. Jedno představení v sobotu a dvě v neděli. Když bylo rozhodnuto, že nové divadlo bude pronajato Říši loutek, přibýly k normální činnosti další aktivity. V první řadě to byla spolupráce s arch. Roithem, promýšlení technických řešení, Sucharda s dalšími členy divadla koncipovali rozvržení zákulisních prostor, vytvořili prostorový model scény a celého zákulisí, a ten byl podkladem pro realizační firmy. Byly za tím stovky hodin debat, přemýšlení i další konkrétní práce. Když se stavba chýlila ke konci, přibyla další starost. Nové divadlo mělo jiné rozměry. Bylo tedy nutné převázat všechny loutky, většina z nich byla zbavena vodícího drátu a vázána jen na nitě. Také dekorace svým rozměrem nevyhovovaly. Bylo nutné vytvořit nové, nebo je alespoň nastavit. Rozsah této práce si je možné zhruba představit, když uvážíme, že již v první sezoně v Městské knihovně bylo uváděno šestnáct inscenací. Ale přímo neuvěřitelně působí, že jeden víkend se normálně hrálo na Letné a za týden, 19. prosince 1928, byla zahájena stejně pravidelná představení v novém působišti.²⁶

7.2 Představení Husička

Představení Husička bylo uvedeno v době okupace, za druhé světové války, kdy se nesměli uvádět ruští autoři. Říše loutek uvedla tuto hru pod krycím jménem. Inscenace byla hrána marionetami, po válce byla nastudována i verze se spodovými loutkami pro zájezdové použití.

²⁶ Z rozhovoru s Janem Novákem a Hanou Zezulovou, léto 2018

„Nina Gernětová, Tatjana Gurevičová (uvedeno pod krycím jménem Vlád'a Šmejkal), Husička, překlad a režie Vlád'a Šmejkal, loutky a výprava Vojta Sucharda, hudba Oskar Nezbeda, premiéra 8. 4. 1945, počet repríz: 31.“²⁷

7.3 Incident na Loutkářské Chrudimi

„Červenec 1974 – soubor Říše loutek vykázán z Loutkářské Chrudimi za to, že členové souboru odmítli akt položení květin k památníku sovětské armády. Následovaly kázeňské postihy a vylučování členů souboru zřizovatelem.“²⁸

7.4 Představení Mariula a hříbě z rubínu

Mimořádnou událostí roku 2001 bylo uvedení romské pohádky Mariula a hříbě z rubínu, kterou pro Říši loutek napsala Jarmila Čermáková. Výpravu pro tuto pohádku vytvořil Ivan Antoš, režii měl Jan Novák. Důležitou hudební složku vytvořil Vojtěch Lavička a nahrála ji romská kapela pod Lavičkovým vedením. Písně byly nazpívány v českém i romském jazyce. Lyrické vložky doprovodil improvizacemi kytarový virtuos Štěpán Rak.

„Slavnostní premiéry se zúčastnil mj. pražský primátor i velvyslanec Evropské unie a po představení vyhrávala romská kapela Vojtěcha Lavičky.“²⁹

Loutky i dekorace z této pohádky bohužel utrpěly při povodni v roce 2002 nenapravitelné škody a pohádka již nebyla obnovena.

7.5 Povodeň

Povodeň byla pro divadlo, stejně jako pro celé zasažené město Prahu, zničující. O prázdninách 2002 byl katastroficky zaplaven celý prostor divadla. Zničeno bylo

²⁷ HILMERA, J., DUBSKÁ, A., KOTRČ, J., NOVÁK, J., *Almanach Říše loutek*, Praha: Umělecká scéna Říše loutek a Česká pojišťovna, a. s., závod Praha, 1997, ISBN 80-901307-1-2.

²⁸ <https://www.riseloutek.cz/o-nas/historie-divadla/>.

²⁹ NOVÁK, J. *Fenomén českého loutkářství*, Praha: Kant, 2016, ISBN 978-80-7437-205-6.

technické vybavení, dekorace, část loutek, dílna a hlavně cenný a z historického hlediska ojedinělý archiv Říše loutek.

Po opadnutí vody chodili členové souboru každý den do divadla vyklízet, vysoušet, zachraňovat, ale hodně i vyhazovat. Přestože prostor divadla byl vyřazen z provozu, říšani sezonu nevynechali. Díky velkorysé pomoci městských a státních institucí, ale i různých nadací a jednotlivců bylo divadlo až neuvěřitelně záhy po katastrofě uvedeno do provozu. Již 26. února 2003 bylo divadlo slavnostně znovuotevřeno! ³⁰

„České středisko UNIMA děkuje všem dárcům (jednotlivcům i institucím), kteří na základě informací střediska UNIMA poskytli finanční dary Říši loutek na obnovu potopou poničeného divadla.“³¹

Pro připomínku této nadmíru smutné události byla uspořádána výstava „Říše loutek za vodou“ v galerii SCARABEUS na pražské Letné. (13. února – 10. března 2003).

7.6 Pejsek a kočička v Banátu

Inscenace O pejskovi a kočičce se zasloužila o další kuriozitu. V roce 2007 se s ní členové Říše loutek vypravili do rumunského Banátu, do oblasti, kde žijí potomci někdejších českých osídlenců a kde se stále udržuje čeština jako živý jazyk. Představení hráli v několika obcích, mj. v Gerniku, a pro tamní děti (a nejen děti) to bylo první setkání s loutkovým divadlem. Obecenstvo bylo úžasné! Druhý den ve škole dostaly děti za úkol napsat Pejskovi a kočičce dopis. Cituji jeden z nich:

„Milá kočičko a pejsku.

Posílám vám pozdrav z Gerniku, z Rumunska. Líbí se mi, jak si vy dva spolu hospodaříte. Pokusila jsem se namočit bráchu a skusit s ním umýt podlahu, jak to udělala kočička s pejskem, ale on mě praštil.

Zajímavé bylo, jaký jste pekli dort. Ale to nebyl dort ani ovocný, ani čokoládový. Spíš to byl takový myš-buřtový dort. Zeptala bych se vás, jakou měl chuť, ale on vám ho ten pes-

³⁰ Z rozhovoru s Janem Novákem a Hanou Zezulovou, léto 2018.

³¹ <http://unima.idu.cz/ceske-stredisko-unima/povodne-2002/>.

žebrák od vedle sežral. Vždycky jsem si myslela, že pejsek s kočičkou spolu nikdy nevyjdou. Že se jeden druhého z chlupů otrhají. Ale vy jste prima partie. Ostatní pejsci a kočičky by si taky měli takhle rozumět. A máte vy vůbec nějaká jména a nebo si říkáte jen pejsek a kočička? To vaše divadlo bylo skvělý, ale já nevím, jak jste se vy dva seznámili. Jak to všechno začalo? Jste novomanželé? Kdy jste měli svatbu? A jestli jste ji ještě neměli, tak mě na ni pozvite. Přinesu vám myšku a buřty. Udělali byste mi radost, kdybyste se oddávali přímo u nás. Budu se na vás těšit.

Ahoj, Katka³²

7.7 Tlumočení do českého znakového jazyka

Od roku 2008 se v Říši za spolupráce s externími pracovníky nabízejí některá představení i neslyšícím. Do českého znakového jazyka je tlumočeno představení O pejskovi a kočičce, O nezbedných kůzlátkách, Kašpárek v pekle či Půjdem spolu do Betléma.

Tlumočnice znakuje na okraji scény, a je tedy doslova i obrazně řečeno „v obraze“. Tato představení jsou uváděna samozřejmě nejen pro neslyšící diváky, proto je na začátku představení oznámeno, co se bude dít, a tlumočnice předvede několik ukázek znakové řeči. Diváci se také naučí, jak tleskají neslyšící.

V roce 2016 se dokonce v Říši loutek konala minipřehlídka tlumočených představení.³³

7.8 Zápisy v české „Guinessově knize rekordů“

Říše loutek je několikrát zapsaná v České knize rekordů, kterou vede Agentura Dobrý den Pelhřimov.

První z nich je za nejdější souvislou činnost v jednom loutkářském souboru. O tento rekord se zasloužil MUDr. Čestmír David, dlouholetý předseda souboru. V Říši loutek pracoval plných šedesát šest let.

Další rekord byl registrován v rámci oslav osmdesátého výročí UNIMA. Stalo se tak 23. května 2009. Ve finále slavnostního večera se na jevišti divadla shromáždilo 155

³² Archiv divadla Říše loutek.

³³ Z rozhovoru s Žofíí Janatovou, léto 2018.

loutkových Kašpárků různých velikostí i technologií (marionety, maňásci, manekýni). Dostavili se Kašpárci nejen z domácí Říše loutek, ale i z mnoha dalších divadel, muzeí a soukromých sbírek.

Zatím posledním zápisem je představení O pejskovi a kočičce. Dne 1. prosince 2012 se konalo 650. představení této nejméně úspěšnější souborové pohádky, a kuriózní bylo, že se tak stalo přesně po čtyřiceti letech od premiéry.³⁴

7.9 Noc divadel

Naše republika se zapojila do mezinárodního projektu European Theatre Night a první ročník Noci divadel se v Česku uskutečnil v roce 2013. Divadla otevřela své prostory a během dopoledních, večerních a nočních hodin připravila pro diváky různorodý program: představení pro děti i pro dospělé, autorská čtení, workshopy a semináře, koncerty, projekce filmů a inscenací, prohlídky zákulisí a mnoho dalších nejen divadelních zážitků.

„První Noci divadel v ČR se zúčastnilo přes 80 souborů z 25 českých a moravských měst. Účast překonala 40 000 návštěvníků. Institut umění – Divadelní ústav jako organizátor akce otevřel informační středisko k pražskému programu ve svém sídle v Celetné ulici 17 na Praze 1.“³⁵

V roce 2014 se do projektu zapojila i Říše loutek. Dne 15. listopadu se prostory divadla otevřely veřejnosti od 17.30 do 19 hod. Tento večer nabízel rodinám s dětmi i široké veřejnosti možnost komentované prohlídky zákulisí divadla s živou ukázkou zvukových efektů (ruchů), komentářem divadelních technologií, možností vyzkoušet si animaci různých typů loutek.

Od první účasti na projektu se Říše loutek zapojuje víceméně pravidelně. Na tuto zkušenost soubor navázal a při několika příležitostech uspořádal Den otevřených dveří. Např. v rámci oslav devadesátého výročí založení divadla 20. října 2010 to byl den otevřených dveří „Pojďte s námi za oponu“.

³⁴ Z rozhovoru s Žofií Janatovou a Janem Novákem, léto 2018.

³⁵ <http://www.nocdivadel.cz/o-projektu/>.

Program byl obdobný: komentovaná prohlídka zákulisí, ukázka technologií, zvukových efektů, stálá expozice historických loutek V. Suchardy v klubovně divadla, prostor pro otázky návštěvníků. V nabídce bylo i několik krátkých představení. Mnoho návštěvníků chodí do divadla se svými dětmi či vnoučaty, chodili do Říše loutek jako malí, a tak si rádi zavzpomínají a o vlastní vzpomínky se podělí.³⁶

7.10 Nepřetržitá činnost

Další zajímavostí souboru je, že přes všechny překážky, války, povodně rekonstrukční práce a jiná úskalí, nevynechal soubor ani jednu divadelní sezonu. Když nebylo možné hrát na domácí scéně, hledal soubor náhradní řešení. Tak se hrálo v dětském oddělení Městské knihovny, v Malostranské besedě, v divadle Albatros a leckde jinde. Řešením byla i jednorázová hostování.³⁷

³⁶ Z rozhovoru s Žofií Janatovou a Janem Novákem, léto 2018.

³⁷ Z rozhovoru s Janem Novákem a Hanou Zezulovou, léto 2018.

8 Loutkové divadlo a výchova

8.1 Význam loutkového divadla ve výchově dětí

Pochopení významu loutkového divadla ve výchovném procesu není nic nového. Již koncem 19. století se loutky objevují v mateřských školách. Průkopnicí byla Ludmila Tesařová, učitelka a později ředitelka mateřské školy v pražském Karlíně. Zde zavedla loutkové divadlo v roce 1884. Psala jednoduché loutkové hry, založila a redigovala edici loutkových her s výmluvným názvem *Loutkové divadlo pro školu i dům*. Tematicke loutky ve škole byla pravidelně věnována pozornost při vzdělávacích akcích pro loutkáře, ale také při občasných loutkářských sjezdech, které byly především samy o sobě komplexní vzdělávací akcí. I tam měly učitelky svůj prostor, hovořily o svých zkušenostech, většinou i s praktickými ukázkami. O rozsahu těchto akcí svědčí fakt, že např. sjezdu v roce 1929 se zúčastnilo přes 500 loutkářů.

Po druhé světové válce se výuka loutkářských dovedností dostává do studijních plánů budoucích učitelek v MŠ, ale také dětských zdravotních sester. Jsou psány speciální texty pro výše zmíněné obory, překypující pedagogickými naučeními (mýt si ruce před jídlem, smrkat do kapesníku apod.).³⁸

Praxe ukázala, že loutky mají své místo nejen v MŠ, kde jsou nezastupitelnou pedagogickou pomůckou, ale že si vydobily své místo i v činnosti školních družin. V družině se jejich funkce rozšiřuje o probuzení a rozvíjení vlastní aktivity dětí, především v oblasti esteticko-výchovné. Děti si loutky samy vyrábějí a pod vedením učitelek s nimi i hrají.

Na loutkové divadlo v životě a výchově dětí lze pohlížet ze dvou úhlů, o nichž pojednávají následující kapitoly. První pohled je ze strany *pasivní*, kdy je dítě v pozici *diváka*, navštíví-li divadlo či přijede-li divadlo do školy. Druhý pohled je *akční*, děti jsou *samy*

³⁸ DUBSKÁ, A., *Dvě století českého loutkářství*, Praha: AMU 2004, ISBN 80-7331-008-2

Jan NOVÁK, Kde, jak a proč se narodila UNIMA, in: MALÍKOVÁ, N., UNI...CO? UNIMA!

aktéry, divadlo vytvářejí a následně hrají. V obou pozicích je důležité vedení vychovatelem. Nezastupitelná je funkce učitele – vedení rozhovoru po shlédnutém představení a v druhém případě motivace (a vedení) dětí.³⁹

8.1.1 Hodnota pro diváka

Vliv loutkového divadla na děti je značný především v esteticko-kultivační rovině. Pro mnoho dětí je návštěva divadla jedním z prvních setkání se společností, s kulturou, s nějakým řádem (pravidla slušného chování).

Představení dítě vnímá nejen zrakem, ale i sluchem, což vede k intenzivnějšímu prožitku a lepšímu ukládání do paměti. Může tak působit na morální stránku dítěte, pokud v představení okouká nějaké vzorce. Pomáháme mu rozlišit dobro a zlo. Seznamujeme ho s kladnými a zápornými postavami, *určenými archetypálně* (čarodějnice, princezna, Honza atd.).⁴⁰

Výchovné působení můžeme rozdělit na několik složek:

Výtvarná – styl inscenace, scénografie, dekorace, loutky

Pomáhá dítěti utvářet výtvarný vkus. Rozpoznávat, co je kýč. Co je líbivé a proč. Zda spolu jednotlivé složky inscenace ladí. Také objevuje pojem perspektiva (v kukátku s portálem vypadají loutky větší...).

Jazyková – text inscenace, jazyk

V loutkovém představení se používá kultivovaný jazyk. Děti zde neslyší vulgarismy ani nevhodné výrazy, převládá spisovná čeština. Rozšiřuje se slovní zásoba dítěte. Jazyková složka také pozitivně působí na paměť, děti mnohdy text natolik zaujme, zalíbí se jim, že vyžadují jeho opakování, čímž si ho zapamatují...

Hudební – živá hudba, reprodukováná, zvuky

³⁹ BUDÍNSKÁ, H., *At' si už mohou naše děti ve své škole hrát!*, Praha: IPOS 1992, ISBN 80-7068-0407

⁴⁰ BUDÍNSKÁ, H., *At' si už mohou naše děti ve své škole hrát!*, Praha: IPOS 1992, ISBN 80-7068-0407

Působí na dětský hudební cit. Rozvíjí hudební sluch. Snad úplně v každém představení zazní hudební motiv, melodie, písnička. To také bývá u dětí oblíbené a píseň se s radostí učí a dokolečka zpívají.

Kulturní – známé pohádky, udržování historie

Řada klasických pohádek by se pravděpodobně ztratila z povědomí nebýt loutkového divadla. Loutkářské soubory inscenují jak klasické pohádky, tak autorské, které se zpravidla inspiroují současnými tématy i prostředím.

Nedílnou součástí návštěvy divadelního představení by měl být následný rozhovor. Dítě by mělo mít možnost sdílet své dojmy, spolu se zamýšlet nad shlédnutým příběhem. Co bylo dobře, co špatně a proč, zda se mu představení líbilo a proč (hezké loutky, jednání postav, hlasitá hudba, rušící diváci atd.). Bez této reflexe, přímého rozhovoru si dítě mnohé neuvědomí, nenapadne je o svých dojmech a pocitech dál přemýšlet.

8.1.2 Hodnota pro herce

Oblasti uvedené v předchozí kapitole může naplnit i samotné hraní loutkového divadla, aktivní činnost. Hraní divadla loutkového má proti divadlu činohernímu tu výhodu, že i stydlivé děti mnohdy nemají problém vystoupit, protože se mohou schovat za paraván, hraje za ně loutka.

Výtvarná – výroba loutek, scény, dekorací, rekvizit, rozvoj jemné motoriky, kreativity.

Jazyková – naučení se textu, umělecký přednes, rozvoj slovní zásoby a kultivace mluvního projevu.

Hudební – hra na hudební nástroje, zpěv, případně tzv. ozvučování akcí doprovodnými zvuky může dnes souviset i s ovládním a prací s moderními technickými prostředky (hudba reprodukována).

Kulturní – znalost základních pohádek, *archetypy* postav, slušné chování.

Můžeme připojit ještě další oblast, a to oblast:

Osobnostní – soustředění, pozornost, vnímání, potlačení potřeb.

Dovednostní – vedení loutek, získávání nových dovedností, rozvíjení zručnosti, motoriky.

Příprava představení znamená vše výše uvedené, a ještě navíc další neméně důležité dovednosti, jako je spolupráce v kolektivu, tzv. fixování naučeného, dodržování pokynů režiséra (vedoucího) apod.

Nedílná úloha patří i *technickým pomocníkům*, to jsou ti, co podávají rekvizity, přestavují scénu, obsluhují oponu apod.

Lze zaměstnat i děti, které nic z uvedených činností nezaujme, formou *pomocných, organizačních* úkolů – rozdávání programu, usazování obecnstva atd.

Pracujeme-li se staršími dětmi, je možná spolupráce i na *dramaturgii* – výběr tématu (pohádky), který je nutný *zpracovat*. Napsat nebo upravit text.

Lze spolurozhodovat o *hudebním* doprovodu (případně je-li ve skupině nadané dítě – složení doprovodných motivů). A obstarání hudebního doprovodu (Orffovy hudební nástroje, flétničky, klavír...).

Z výše uvedeného je jasné, že loutkové divadlo nabízí široké spektrum činností. Každé dítě si může najít své místo. A jedním z hlavních kladů je nezbytná *spolupráce*. Aktéři se vždy musí dohodnout, sjednotit své představy.

8.2 Využití principů dramatu ve školní družině

Vše uvedené v předchozích dvou kapitolách lze využít v praxi vychovatele. Ať už se jedná o návštěvu loutkového divadla, případně jeho pozvání do školy či výchovného zařízení, nebo samotná tvorba představení, a to například u příležitostí svátků v roce či významných událostí v životě školy/instituce. Pokud je ve škole/zařízení „pověřená osoba“ (šikovná učitelka) a děti s motivací, s nadšením pro věc, může se zrodit školní divadelní soubor. V neposlední řadě je možno využít dramatické principy v běžné každodenní výchovné činnosti formou hry a následné reflexe. Podstatný rozdíl mezi dramatickou hrou a přípravou představení je v tom, že v dramatické výchově je nadmíru důležitý *proces* a jeho následný rozbor, reflexe. Když s dětmi vytváříme loutkové

představení, je důležitější *výsledek*, je podstatné dotáhnout tvorbu do konce. Výsledkem je *premiéra*, ta je odměnou za vloženou energii.⁴¹

⁴¹ MACHKOVÁ, E., *Úvod do studia dramatické výchovy*, Praha: IPOS 1998, ISBN 80-7068-103-9

9 Vliv Říše loutek na moji praxi vychovatelky ŠD

V Říši loutek jsem byla od raného dětství, jsem vychována dvěma divadelníky, loutkáři, takže vliv se nedá popřít. Od útlého dětství jsem byla vedena především k správné mluvě, artikulaci, srozumitelné řeči. Hrála jsem si s loutkami, kterých jsme měli vždy plný byt. V průběhu dětství jsem chodila na dramatický kroužek, na hlasové kurzy, účastnila se recitačních soutěží.

Když jsem začala pracovat na základní škole jako vychovatelka ve školní družině, celkem přirozeně jsem dětem nabízela loutky k volné hře. V rámci řízené činnosti jsme vyráběli loutky, scénu, dekorace, malá rodinná divadélka a hráli si. Děti jsou tvořivé, mají spoustu skvělých nápadů a nadšení. Je potřeba je v jejich nadšení podporovat, a také poradit, když něco nejde, pomoci jim přijít na to, jak by se to dalo vyřešit. A v neposlední řadě je usměrňovat. Chceme-li představení dotáhnout do konce a předvést ho spolužákům, není to už jen hra. Je potřeba soustředění a disciplína.

Velmi oblíbenou akcí školní družiny je návštěva zákulisí Říše loutek. Zde je obvykle provádí člen souboru a vše náležitě komentuje a s dětmi pracuje. Mají možnost vyzkoušet si různé druhy loutek. V klubovně divadla pak mohou shlédnout právě připravované představení Dětského studia či si vyrobit loutky nebo alespoň vybarvit a vystříhnout programky k repertoáru Říše loutek.

Vzhledem k tomu, že soubor hraje jen o víkendech, a jak již bylo řečeno, každý člen má své řádné zaměstnání, hraje tedy ve svém volném čase, není většinou možné hrát přes týden pro školy či pro školky. Domluvili jsme se s kolegyněmi i s rodiči, že zrealizujeme návštěvu běžného představení v Říši loutek. Vypravili jsme se v sobotu (někteří rodiče šli s námi). Návštěva zahrnovala také prohlídku zákulisí s komentářem. Reakce dětí (ale i rodičů) byla pozitivní. Ještě v pondělí v družině jsme si povídali o tom, co je zaujalo, jak to na ně působilo, ochotně se pustili do kreslení zážitků. Výkresy pak poslali do divadla. (I tam měli z reakcí radost!) Pro některé děti to byla vůbec první návštěva divadla, a ty hned hlásily, že mají slíbeno, že půjdou zase.

A tak se Říše loutek propojila i s mou prací – z návštěv divadla se u nás v družině stává tradice.

Návštěva Říše loutek není samozřejmě jedinou mou loutkářskou aktivitou. Vždy po uvedené exkurzi jsou děti plné nadšení do výroby loutek. A tak jsme inscenovali básničku Františka Hrubína „Kuřátko v obilí“. Nejdřív jsme si ale museli udělat přírodovědeckou exkurzi, ukázalo se totiž, že děti nevědí, jak jednotlivé druhy obilí vypadají. Pak jsme se pustili do práce, každý zájemce nakreslil na pevnou čtvrtku kuře. Sestavili jsme porotu a vybrali to nejpoužitelnější. Připevnili jsme na něj špejli tak, aby se dalo vodit seshora. Jevištěm nám byl stůl. Výtvarné ztvárnění obilných klasů bylo o něco složitější, ale i s tím si děti poradily. A tak jsme mohli rozdělit role – vypravěč, kuřátko, jednotlivé druhy obilí, a začít zkoušet. Ještě jsme vše doplnili hrou na metalofon (zvuk, jen drobný motiv při přechodu kuřete k další zastávce) a pak už jsme jen vyrobili plakátky a uspořádali premiéru pro prvňáčky. Představení mělo úspěch a děti měly chuť pustit se do další „inscenace“.

9.1 Možnosti konkrétních představení divadla Říše loutek pro školní družinu

Říše loutek má v repertoáru dvanáct představení. Uvádím zde několik příkladů představení a k nim náměty na následnou reflexi viděného a činnosti s dětmi.

Pro děti z toho vyplývá zdokonalování se ve schopnosti vyjádřit se, rozhodovat se, rekapitulovat viděné.

Podle konkrétní skupiny dětí a podle dané situace lze všechny náměty využít k výtvarnému ztvárnění, k vytvoření modelové situace, k propojení s vlastní zkušeností.

Tabulka 6 Konkrétní představení Říše loutek a náměty na práci s dětmi

Název představení	Věková kategorie diváků	Stručná charakteristika	Výchovný přínos – náměty na rozhovor	Cíl činnosti
Sůl nad zlato	Mladší školní věk	Klasická pohádka o tom, jak prchlivý král uznal svoji chybu.	Je sůl opravdu tak potřebná? Jak chutná jídlo bez soli? Měl tedy král pravdu? Je důležité uznat chybu? Stalo se vám někdy, že jste nechtěli přiznat chybu? Jaké to je?	Pochopení, že je lepší chybu přiznat. Že se nemusíme stydět, i králové dělají chyby.
O pejskovi a kočičce	Předškolní věk	O společném soužití protikladných povah.	Rozhovor o soužití psa a kočky v reálu. Napsat dopis pejskovi a kočičce, doplněný obrázkem.	Zamyslet se nad soužitím rozdílných postav.

O Budulínkovi	Mladší školní věk	O důsledcích neposlušnosti.	Rozhovor o osobní zkušenosti, jezdíte k babičce a dědovi? Byli jste někdy sami doma? Stalo se vám, že jste neposlechli? A co se potom dělo? Přestali vás mít rádi? A bude už Budulínek poslouchat? A vy?	Uvědomit si důsledky neposlušnosti.
Medvídek Ťupínek	Mladší školní věk	O přátelství.	Rozhovor o přátelství. Kdo je to kamarád? Jsi ty kamarád? Proč potřebujeme kamarády? Cítili jste se někdy jako Ťupínek osaměle?	Důležitost přátelství. A to jak mít přátele, tak být kamarád.

Pták Ohnivák a liška Ryška	Mladší školní věk	O soucitu a vzájemné pomoci. Vděčnost.	Proč liška pomáhá nejmladšímu princovi? Hovořit o vztahu lišky a prince.	Děti vedeme k poznání soucitu a vděčnosti.
Čaroděj ze země OZ	Mladší školní věk	O osobním vývoji a uvědomění si vlastních schopností.	Po čem touží Hastroš, Plecháč a Lev? Rozhovor o překonávání vlastního strachu v různých situacích.	Překonávání sám sebe.
Tři zlaté vlasy děda Vševěda	Mladší školní věk	O překonávání překážek na cestě k cíli. O lásce.	Proč jde Plaváček pro tři zlaté vlasy? Proč to nevzdá, když je to nebezpečné? Jde mu o ty vlasy?	Cesta k cíli, nevzdávat se, když narazíme.

10 Závěr – shrnutí práce

Napsáním této práce vznikl zkrácený přehled historie divadla Říše loutek. K tomuto divadlu mám osobní vztah, jak jsem uvedla, narodila jsem se do něj a vyrůstala v něm, je tedy součástí mého života. Díky této práci jsem se o něm dozvěděla mnohem více. O jeho historii, osobnostech, způsobu inscenování, začlenění života divadla do historických souvislostí. Čerpala jsem z dostupných textů vydaných divadlem, jako je například Almanach, který Říše loutek vydala, z článků v odborném časopise Loutkář, z archivních materiálů divadla, ale i z rozhovorů s pamětníky. Doufám, že se mi podařilo vše shrnout v práci tak, aby byla zajímavá i pro nezaujaté čtenáře.

V práci se zabývám i svou profesí vychovatelky ve školní družině, a tedy i pohledem teoretickým, využitím loutkového divadla v pedagogické činnosti. I v této části jsou uvedeny příklady z historie, snahy zapojit loutkové divadlo přímo do pedagogické praxe. Navazuji tedy i na svou osobní zkušenost, spolupráci se zmíněným Dětským studiem Říše loutek, kterou uplatňuji ve své praxi. S dětmi v družině vyrábíme jednoduché loutky, hrajeme krátké etudy, ilustrujeme písničky atd. Věnujeme se tedy estetické výchově.

Jsem ráda, že jsem měla možnost psát práci na toto téma, rozhodně jsem se dozvěděla spoustu zajímavých věcí a ujasnila si svůj vztah k loutkovému divadlu obecně, ale i ke své práci s dětmi ve škole.

11 Fotografická příloha

Zdroj: Archiv divadla Říše loutek

11.1 Hlediště divadla Říše loutek

11.2 K. Čapek: Pohádka pošťácká

Výprava: V. Sucharda; premiéra 1936 (marionety + maňásci)

11.3 J. Čapek: O pejskovi a kočičce

Výprava I. Antoš; premiéra 1972 (maňasci)

Pohled do zákulisí

11.4 I. Peřinová: Tři zlaté vlasy děda Vřevěda

Výprava: K. Vostárek; premiéra 2017 (javajky)

11.5 UNIMA: Pamětní deska na divadle Říše loutek

Autor: B. Koubek

12 Použitá literatura, zdroje

12.1 Literatura

BARTH, V., DUŠEK, J., KOUBEK, B., NOVÁK, J., STANĚK, J., SUCHARDOVÁ, M., TURINSKÝ, J., *Čtyřicet let divadélka Říše loutek*, Praha: Městská lidová knihovna v Praze 1962

BLÁHOVÁ, K., *Uvedení do systému školní dramatiky*, Praha: IPOS 1996, 80-7068-070-9

BLAŽKOVÁ, V., CINYBULK, V., ČERNÝ, F., NOVÁK, J., *Divadélko Říše loutek*, Praha: Kulturní dům hl. m. Prahy 1983

BUDÍNSKÁ, H., *Ať si už mohou naše děti ve své škole hrát!*, Praha: IPOS 1992, ISBN 80-7068-0407

ČERNÝ, F., *Dějiny českého divadla, III. díl*, Praha: Academia 1977

DUBSKÁ, A., *Dvě století českého loutkářství*, Praha: AMU 2004, ISBN 80-7331-008-2

HILMERA, J., DUBSKÁ, A., KOTRČ, J., NOVÁK, J., *Almanach Říše loutek*, Praha: Umělecká scéna Říše loutek a Česká pojišťovna, a. s., závod Praha, 1997, ISBN 80-901307-1-2

CHALUPOVÁ, S., CHLÁDEK, J., MALÍKOVÁ, N., MESCHKE, M., NOVÁK, J., PECKOVÁ ČERNÁ, M., *UNI...CO? UNIMA!*, Muzeum loutkářských kultur v Chrudimi 2019, ISBN 978-80-906129-6-9

LANGÁŠEK, M., *Jak jsem potkal lidi*, paměti, soukromý tisk

MACHKOVÁ, E., *Úvod do studia dramatické výchovy*, Praha: IPOS 1998, ISBN 80-7068-103-9

NESPĚŠNÁ HAMSÍKOVÁ, M., NOVÁK, J., ZDEŇKOVÁ, M., *Čas loutek Bohumíra Koubka*, Praha: Umělecká scéna Říše loutek 2011, ISBN 978-80-260-0919-1

NOVÁK, J., *Fenomén českého loutkářství*, Praha: Kant 2016, ISBN 978-80-7437-205-6

SUCHARDA, V., MALÍK, J., NOVOTNÝ, J. A., LANDER, R., *Divadélko Říše loutek*, Praha: Městská knihovna Praha 1971

12.2 Periodika

Československý loutkář, ročník IV., č. 1, Praha: Divadelní ústav, leden 1954, ISSN 1211–4065

Loutkář, ročník LXVIII., č. 3, Praha: Spolek pro vydávání časopisu Loutkář, 2018, ISSN 1211–4065

12.3 Internetové zdroje

<https://www.amaterskedivadlo.cz/>

<https://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=osobnost&id=2230>

<http://www.nocdivadel.cz/o-projektu/>

<http://www.riseloutek.cz>

<https://www.riseloutek.cz/detske-studio/>

<https://www.riseloutek.cz/o-nas/historie-divadla/>

<http://unima.idu.cz/ceske-stredisko-unima/povodne-2002/>

<http://unima.idu.cz/ceske-stredisko-unima/loutkar/>

<http://unima.idu.cz/ceske-stredisko-unima/prelet/>

12.4 Další zdroje

Rozhovor s provozní souboru Evou Ovečkovou, květen 2018.

Rozhovory se členy souboru: Ing. Žofíí Janatovou, Evou Lorencovou, Josefem Piknerem, květen 2018.

Rozhovor s historikem a archivářem souboru Ing. Janem Novákem, léto 2018.

Rozhovor s Mgr. Hanou Zezulovou, léto 2018.

Archiv divadla Říše loutek